

ЧОТИРИ ЛИСТИ М. ГРУШЕВСЬКОГО ДО В. АНТОНОВИЧА

Ми добре знаємо маштаби досягнень першого сучасного історика України Володимира Антоновича (далі В.А.) і його учня Михайла Грушевського (далі М.Г.), який передавши естафету від свого вчителя, підняв українські історичні дослідження до найвищого рівня європейських історіографічних здобутків.

Однак, окрім загальних уявлень про особисті стосунки обох діячів, ми не маємо спеціальних досліджень, які склали б образ тих відносин, тієї співпраці між В.А. і М.Г., студіювання яких досить важливе з огляду на дослідження суспільної історії України, української історіографії взагалі.

Публікація листів М.Г. до В.А. і, в іншому місці цього ж числа журнала, В.А. до М.Г. є важливим початком у дослідженні їх стосунків. На жаль, покищо, ми маємо тільки чотири листи М.Г. до В.А. Один з листів був написаний 20 червня 1897 р., три інші на протязі 1899 р., коли мав проходити XI археологічний з'їзд у Києві (5.IV; 24.VII; 5.VIII.1899 р.).

З'їзд мав проходити в серпні 1899 р., але вже в листопаді 1898 р.¹ постало мовне питання, яке переросло в проблему, що не дозволила врешті галицькій делегації взяти участь у роботі з'їзду. Зміст мовного інциденту досить докладно викладено в *Записках НТШ* (Записки НТШ, т. 29-30, 1899, ст. 1-3; т. 31-32, 1899, ст. 27-28). Деякі закулісні справи його порушено в трьох листах М.Г. до В.А. та в відповідних листах В.А. до М.Г.

В. Назаренко
(Херсон, Україна)

№ 1

Високоповажаний Володимир Боніфатієвич!

З огляду на поголоски описані Вами, спішу відповісти. Відповідь на перше питання найдете в т. XVII «Записок» в відділі «З Товариства», ст. 2 в горі де надруковано, що Товариство має видати етнографічні праці Драгоманова зібрані (і переложені) Павликом. Отже, здається, спокій. Що до напрямів в Товаристві, то розумієть ся, оцінка їх річ суб'єктивна, і для того власне я й про-

¹ Антонович В.Б., Лист до М.Г. від 19.XI.1898.

сив і прошу земляків бувати і власними очами в них роздивлятись. Мені здається ся, що в товаристві нема ніяких напрямів окрім наукового; роблять в нім наукову роботу з ріжких сторонництв і я не маю звичаю з гори усувати ніякого солідного і чесного робітника з якого б він не був сторонництва. Здається ся мені, що хазяїном сієї роботи і в загалі роботи Товариства зостається *meine Wenigkeit*. Але кажу, все се ріchi суб'ективні і їх треба власними очами бачити, як і в загалі нашу суспільну ситуацію. Не знаю, чи застану Вас ще в Києві, бо лекції кінчаться ся коло 15 липня н. ст. На агрономічну виставу дуже трудно мені прибути. Прошу звернути увагу на туж сторону «Записок» (в середині).

Може сього вистане на разі до пояснення.

Ще раз повторяю, що людям інтересованим тутейшими справами вартоби задати собі праці роздивитись в них власними очима.

Будьте здоровенькі! До побачення — принаймні в вересні, як не скорше.

Щиро прихильний
М. Грушевський

20/VI (2)/VII 97

ВР ЦНБ III 4672

№ 2

5/17/.IV.99.

Високоповажаний Володимир Боніфатевич!

Щойно дістав Ваш лист, спасибі Вам велике, щосьте потрудилися в справі допущення української мови: навіть в сих розмірах се є важний національний успіх. Тепер треба нам з Вами застановити ся, аби в визначених границях використати все для можливо імпозантної і солідної маніфестації національної. Прикро мені, що се захоплює мене в досить невигідні часи: від довшого часу я хорій, маю сильний нервовий розстрій з безсонницею і ріжкими іншими прикростями, взяв урльоп з Товариства і взагалі мусів свою роботу зредукувати *ad minimum*; тож мушу дбати, аби і в сій справі сповнити свій обов'язок з якнайменшою шкодою для здоровля, аби не зробити себе на довший час нездатним до праці. Тому я приїхав би на кілька день при кінці з'їзда. Я задумав ось які реферати.

- 1) Місце галицького Звенигорода і його старинності.
- 2) Розкопки в селі Чехах.
- 3) Про Молотовський скарб.
- 4) Анти і українська правітчина.
- 5) Справа руських хорватів.
- 6) Початки козаччини і Баторієва реформа.

Може буду мати час й ще кілька тем обробити. Окрім того ще мають бути:

- 7) Про Галицьке боярство XIII в. М. Кордуби.
- 8) Про писаночний орнамент галицької Волині — його ж.
- 9) Про гуцулів Шухевича.
- 10) Про Нікодимове Євангеліє — Франка.
- 11) З угорсько-руської діялектології — Гнатюка.
- 12) Руські кольонії в Бачці — його ж.
- 13) Татарські напади в Галичину в кінці XV в. Рудницького.

- 14) Українська Козаччина в р. 1625-1630 — Його ж.
 15) Із старої укр(аїнсько)-русскої діялектою — Колесси.
 16) Про український акцент — Охримовича.

Я вичислив більш-менш *певні* реферати, але не трачу надії, що буде іх і більше. Майже всі ці теми мають який небудь зв'язок з поставленими вже в програмі з'їзда питаннями. Чи може ліпше послати завчасу ці питання в «Пре-дворительний Комітет», аби забезпечити сим рефератам місце на з'їзді? В загалі, щоб Ви може порадили в цій справі? Я просив-би Вас написати мені про це завчасу.

Формальне зібрання Товариства в цій справі буде вже по Великодні. Правдоподібно вишилеться делегатів осібно від Товариства, від Археографічної і Етнографічної комісій з 10 делегатів всього. Але може удасться з'організувати більш численну прогульку, — треба буде тільки знайти відповідного аранжера, та порозумітись з київськими землячками, для улегшення тої прогульки. Про дальший поступок цієї справи я Вам напишу, тепер же прошу подати Ваші гадки, що до можливо... (далі не збереглося)

ВР ЦНБ III 46971

№ 3

24/VII/5/VIII/99

Високоповажаний Володимир Боніфатевич!

Щойно дістав Ваш лист; Дуже дякую за звістку. Прошу не відмовити повідомити Товариство і мене двома словами, коли справа буде дефінітивно рішена. На Вашу звістку від 16/VII Ви, можливо, дістанете в Комітеті урядове повідомлення від Товариства, що воно не бере участі, але ця заява, розуміється, матиме тільки *условне* значення — се бто *в разі не допущення* укр(аїнської) мови. Се було заявлено в виданнях Товариства, і з цього взялася телеграма Нового Времени, про Товариство ім. Шевченка.

Як бачу, надія ще не зовсім втрачена, зле тільки, що звістка про дозвіл як і буде, то в самій останній хвилі, і може застать багатьох неприготованими, в роз'їзді. Тому приїзд галицьких референтів треба буде відложити під кінець з'їзда, між 15 і 20 с(тарого) ст(илю). Тому прошу Вас в разі допущення постаратися, щоб в цих днях не забрали місця для наших референтів.

До реєстру референтів що я Вам післав допишіть мій: Сторінка з історії сільського духовенства — по самбірським актам XVI в²

В надрукованім недавно в Рус(ских) Ведомостях реєстрі рефератів наших опущено Рудницького: Українські козаки о 1626-1630 р. (зовсім готовий!)

Будьте здоровенькі!

Щиро прихильний до Вас.
 М. Груш.

ВР ЦНБ III 46970

² Окрім того було ще зложені кілька (Кокорудза, Коцовського, Павлика) певні: Досить певний Д. Коренця: зносини Виговського з Польщею (примітка М.Г.).

В разі недозволу будьте ласкаві відложити для мене і з кінцем з'їзда вислати сюди листок з'їзда і указатель виставки. Гроши радо заплачу, а вони мені будуть потрібні.

Як скорше бо друкую розділи історії, для котрих реферати і висновки можуть принести дещо.

Ви не згадуєте про справу мою і Франка спеціально. Прошу вяснити якось сю справу з Графинею, бо я по російськи б не читав, а не знаю чи й інші галичани схотіли в разі, як би нам не дали читати по українськи.

№ 4

5/17/VIII.99

Владикавказ

Високоповажаний Володимир Боніфатевич!

Дякувати за новини, хоч і не веселі. Не залишіть повідомити про дальші події, які звязані будуть з нашою головною за протести.

Важно, щоб їх не робити секретно, киваючи пальцем у чоботі, тому було б дуже важко, щоб і згадана в. кн. Сергія могла бути опублікована. Взагалі — можливо використати сю справу.

Тепер коли справа вже пропала, можна б і треба конче, аби трошки зійти з того котрий зайняли з практичних причин: що справа йде *про незнання* російської мови. Така постанова дуже уймає принципіальному значенню питання, не кажу вже що вона поставила декого, а особливо мене в досить ніякове становище і звернула на мою голову повні цебри всяких підліх помий. Річ не в тім чи знаємо по російськи чи ні, а в тім, що наш язик поминено спеціально, оден з усіх слов'янських, і то на з'їзді в Київі, митрополії українського народа, що ображено народне почуття галицьких, коли не українських взагалі учених. Сю сторону конче потрібно аби гр. Уварова й інші піднесла і підносила де можна буде.

Про змісті рефератів я написав до Львова, аби не пізніше 13/25/ вислали Вам. Не знаю, чи удасться тільки зібрати їх серед канікул. Тому я долучив до змісту своїх рефератів зміст іще кількох, котрі близьше знаю; наколи дістанете автентичні, то сі відпадуть розуміється.

Дякую за ласкаву обіцянку що до публікацій; другого примірника можете не збирати, бо мині їх ховали, а важко тільки дістати зараз. Тож я прошу зараз же по скінчення з'їзда себто мині прислати бюллетені й показчик вистави і як ще що буде в сім роді, бо тепер друкую відділи присвячені огляду земель в XI-XIII в.

Здоровлю Вас!

Щиро прихильний М. Грушевський

Приготовані для з'їзда реферати ухвалено видати осібним томом (мабуть як т. XXXI-II, подвійний, записок) сеї осени.